

Državni izpitni center

M 1 1 2 5 2 1 2 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 31. avgust 2011

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. *Analizirajte odnos med socializacijo in individualno svobodo v modernih družbah.*

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- **opredelijo** socializacijski proces,
- opozorijo na **dvosmernost** socializacije – ne gre le za pasivno sprejemanje družbenih vzorcev vedenja,
- poudarijo poglede, po katerih je individualna svoboda **večja**, in jih analizirajo (večja avtonomnost oblikovanja življenjskega poteka, na kar vpliva višja življenjska raven prebivalstva, množična poraba, povečanje prostega časa, večje možnosti šolanja ...),
- opozorijo na poglede, po katerih je posameznik **manj svoboden**, in jih analizirajo (uniformnost, zmanjševanje nadzora nad lastnim življenjem, družbene omejitve, pogled »frankfurtske šole« itd.).

2. *Razpravljajte o določnicah družbenega statusa v predmodernih in modernih družbah.*

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) v odgovor vključijo:

- **opredelitev družbenega statusa** posameznika/družbene skupine;
- opredelitev **predmodernih in modernih družb**, predvsem značilnosti njihove **slojevske strukture**;
- delovanje dejavnikov **pripisanega in pridobljenega** družbenega statusa (rasa, etnično poreklo, družinsko poreklo, spol, starost, izobrazba, delo itd.);
- **primerjajo** predmoderne in moderne družbe glede na pomen dejavnikov pripisanega in pridobljenega družbenega statusa.

3. *Razpravljajte o brezposelnosti in njenih posledicah za posameznika/posameznico in družbo.*

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- **opredelijo brezposelnost**,
- opozorijo na **večplastnost** in mnogoterost njenih posledic za posameznika/posameznico in družbo:
 - brezposelnost v celoti **poslabšuje kakovost življenja** brezposelnim posameznikom/posameznicam in drugim kategorijam prebivalstva,
 - tudi zaposlenim se s tem slabša delovni status, **zmanjša se varnost zaposlitve, znižujejo se mezde**,
 - slabšajo se zaposlitvene možnosti **težje zaposljivih kategorij** prebivalstva,
 - v družbi lahko narašča **stopnja samomorilnosti, nasilja in kriminala**,
 - brezposelnost ima **ekonomske-finančne posledice** za posameznika/posameznico, pa tudi za družbo,
 - kandidati/kandidatke opozorijo na socialne in psihološke posledice brezposelnosti: **slabšo skrb za zdravje, manj** družabnih stikov, **socialno izključenost, občutke nemoči**, neuspeha in krivde, **izgubo smisla** itd.,
 - trajneje brezposelni lahko **izgubijo tudi stik s stroko** ali izgubljajo različne veščine in spretnosti,
 - spremeni se **strukturiranje časa** in dnevnega ritma,
 - pri mladih, dlje časa brezposelnih, se **prelaga prehod v odraslost** in prevzemanje odgovornosti
 - itd.

4. **Razpravljajte o razmerju med sekularizacijo in verskim fundamentalizmom v današnjem svetu.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- opredelijo pojem **sekularizacije**,
- opredelijo pojem **verskega fundamentalizma**,
- oba pojma **povežejo z modernostjo/modernizacijo**,
- razpravljajo o **razmerju** med obema pojmom, pri čemer opozorijo na njuno nasprotnost in/ali medsebojno prepletenost, kar tudi ustrezno argumentirajo.

5. **Predstavite in analizirajte družbene funkcije znanosti.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru predstavijo in analizirajo naslednje funkcije znanosti:

- **spoznavno**, pri čemer vključijo pomen **objektivnosti** znanstvenega spoznanja ter upoštevanje tudi **drugih načel** znanstvenega raziskovanja in spoznavanja (preverljivost, veljavnost, zanesljivost itd.), opozorijo na znanstveno spoznavanje kot **družbeni proces**, na **relativnost** in **zgodovinskost** znanstvenih spoznanj,
- **praktično**, pri čemer ugotavljajo vzroke in okoliščine večjega **vpliva znanosti** na različne vidike družbenega dogajanja, opozorijo na **funkcijo upravičevanja** nekaterih političnih, ekonomskih itd. dogajanj ter vključijo tudi **etične probleme** v zvezi z uporabo znanstvenih spoznanj,
- **kulturno**, pri čemer ugotavljajo vpliv znanstvenih spoznanj na **dojemanje sveta**, **oblikovanje in utrjevanje kulturnih vzorcev** itd.

IZPITNA POLA 2

I. DRUŽBENA STRUKTURA/STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

1. *Med katere družbene skupine bi uvrstili sosesko iz Jeruzalema, o kateri govori vir A. Utemeljite svoj odgovor. (3 točke)*

Med **primarne** družbene skupine (1 točka).

Upoštevamo tudi odgovor **neformalne** družbene skupine.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno utemeljitev (odnosi so bolj osebni, ljudje se poznajo in si nudijo pomoč itd.) še 2 točki, sicer manj.

2. *Navedite dve značilnosti oziroma posebnosti sekundarnih družbenih skupin. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke navedejo dve izmed naslednjih značilnosti oziroma posebnosti sekundarnih družbenih skupin:

- **neosebni in formalno urejeni družbeni odnosi**, utemeljeni na različnih zakonskih aktih in **pravilnikih**,
- določeni so **posebni cilji**,
- člani in članice skupine imajo običajno določene **posebne družbene vloge**,
- **ni** intenzivnejših **čustvenih vezi**,
- običajno so skupine večje,
- vnaprej so določene **formalne sankcije**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedeno značilnost po 1 točko, skupaj 2 točki.

3. *Kaj so referenčne skupine? Na primeru kratko razložite, kakšen pomen imajo za posameznika/posameznico. (3,5 točke)*

Referenčne skupine so tiste, s katerimi se oseba najmočneje istoveti (identificira), čeprav ni nujno tudi njihov član/članica (1,5 točke).

Pomembne so, ker so vir najpomembnejših **vrednot, stališč, norm**, pa tudi načinov **čustvovanja, obnašanja in delovanja** (1,5 točke).

Kandidati/kandidatke dobijo še 0,5 točke za navedbo konkretnega primera.

4. *Opredelite pojem družbenih vlog. (2 točki)*

Gre za **obnašanje, vedenje, ravnanje** posameznika/posameznice na nekem družbenem položaju, ki ga **določajo** (formalne in neformalne) **družbene norme** (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

5. Pomemben del sodobnega organiziranega življenja so birokratske organizacije. Navedite in kratko opišite tri njihove značilnosti. Pomagajte si z virom B. (4,5 točke)

Kandidati/kandidatke v odgovor vključijo tri od naslednjih značilnosti:

- imajo jasno začrtano **delitev dela**,
- so **hierarhično strukturirane**, temeljijo na **sistemu abstraktnih pravil**,
- vse odločitve so izdane v **pisni obliki** in so **arhivirane**,
- uslužbenci opravljajo svoje delo **nepristransko** in **brezosebno**,
- uslužbenci med sabo **komunicirajo** predvsem kot **nosilci določenih vlog**,
- pri zaposlovanju je pomembno **posebno znanje**, kar zagotavlja strokovnost,
- uslužbenci lahko na delovnem mestu **napredujejo/nazadujejo** oziroma »delajo kariero«,
- službena dejavnost je **ločena** od zasebnega življenja
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedeno in ustrezno opisano značilnost po 1,5 točke, skupaj 4,5 točke.

6. Katero od naslednjih organizacij bi uvrstili med totalne organizacije (obkrožite pravilni odgovor): šolo ali zapor? Utemeljite svoj odgovor z dvema argumentoma. (2,5 točke)

Zapor (0,5 točke).

Kandidati/kandidatke svoj odgovor utemeljijo z dvema od naslednjih argumentov (za vsakega dobijo po 1 točko, skupaj 2 točki):

- posameznik/posameznica je (popolnoma) **izoliran(a) od sveta**, sorodnikov, prijateljev, sodelavcev in drugih,
- prevzame v glavnem **eno samo vlogo** in njegova/njena dotedanja identiteta ni več pomembna,
- v zaporu posameznik/posameznica **odloži svojo lastnino**, postane »številka«,
- zapor posamezniku/posameznici **v celoti določi dnevni ritem** in nad njim (njo) izvaja **popoln nadzor**,
- v zaporu se izvajajo **posebni prevzgojni cilji**, oblikovanje »nove« osebnosti,
- pogoste so oblike **poniževanja in razvrednotenja osebnosti**
- itd.

II. ŠOLA

1. *V kateri čas je mogoče v Evropi umestiti razvoj množičnega šolanja? Navedite ustrezno stoletje. (1 točka)*

V **18. in/ali 19. stoletje**.

Kandidati/kandidatke dobijo 1 točko za navedbo enega od obeh ustreznih stoletij.

2. *Od katerih družbenih okoliščin je bil odvisen razvoj množičnega šolanja? Navedite in razložite dve. Lahko si pomagata z virom A. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo dve izmed razsežnosti modernizacijskih procesov:

- **industrializacijo,**
- **urbanizacijo,**
- **demokratizacijo** družbenega/političnega življenja,
- **oblikovanje nacionalnih držav**
- itd.

Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, za ustrezno razlago, v katero vključijo povezavo z razvojem množičnega šolanja, pa še 1,5 točke.

(Primer: Industrializacija je zahtevala ustrezno usposobljeno delovno silo, znanje in veščine pa si je bilo mogoče pridobiti s šolanjem zunaj družinskega okolja.)

3. *Kako je mogoče utemeljiti, da šolski sistem ne uveljavlja načel meritokracije? (2,5 točke)*

Raziskave kažejo, da na **šolsko uspešnost** in **dolžino šolanja ne vplivajo** le sposobnosti in prizadevanje oziroma vloženi napor, temveč veliko tudi **pripadnost določenim družbenim kategorijam** (sloj, spol, etnija itd.).

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno, lahko tudi opisno utemeljitev 2,5 točke, sicer manj.

4. *Na katero družbeno funkcijo šole je kot najpomembnejšo pokazal Emile Durkheim? Navedite jo in kratko predstavite. (3 točke)*

Ustvarjanje družbene **solidarnosti/integrativna** funkcija (1 točka), s tem ko šola **posreduje skupne družbene vrednote in norme** določene družbe, posreduje vsebine, kakršni sta nacionalna zgodovina, nacionalni jezik itd. (2 točki).

Upoštevamo tudi navedbo in predstavitev socializacijske funkcije.

5. *Ali šola opravlja še katere druge družbene funkcije? Navedite še dve od drugih funkcij šole in eno pojasnite. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo:

- šola je **model družbenega sistema,**
- je **dejavnik socializacije,**
- pripomore k uveljavljanju načel **meritokracije.**

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedeno funkcijo 1 točko, skupaj 2 točki. Za pojasnitev ene od njih dobijo še 2 točki.

6. *Kaj je kulturni kapital in kako vpliva na neenakost v šolskih dosežkih? Lahko si pomagata z virom B. (3 točke)*

Otroci, ki izhajajo iz **višjih družbenih slojev, imajo prednost v šolski socializaciji**, ker so že v domačem okolju socializirani v dominantno kulturo (obvladajo jezik/elaborirani kod, imajo privzgojene vrednote, norme in vedenjske vzorce itd.), ki so izpostavljeni v šolski socializaciji.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezen odgovor 3 točke, za delno ustreznega manj.

III. DRUŽINA

1. *Kaj v zvezi z družino poudarja vir A? (1 točka)*

Univerzalnost družine (1 točka).

Upoštevamo tudi odgovor (vse)splošna prisotnost družine oziroma vsako smiselno predelano informacijo iz vira.

2. *Kako s sociološkega vidika opredelimo družino? (2 točki)*

Kot vsaj **dvogeneracijsko skupnost** (1 točka), v okviru katere potekata vzgoja in vzreja **otrok** (1 točka).

3. *Kateri dve »temeljni in nezamenljivi« funkciji družine je razlikoval Talcott Parsons? (2 točki)*

Primarno socializacijo otrok (1 točka) in čustveno stabilizacijo odraslih (1 točka).

4. *Nekateri drugi sociologi poudarjajo tudi ekonomsko funkcijo družine. Kako se je ta funkcija izražala v predindustrijski družbi in kako se izraža danes? (2 točki)*

V predindustrijski družbi je bila družina pomembna enota **proizvodnje** (1 točka), v moderni družbi pa se izraža predvsem z **neformalnim** gospodinjskim in drugim delom ter kot **enota potrošnje**. (1 točka)

5. *Koliko generacij najmanj živi v vertikalno razširjeni družini? (1 točka)*

Najmanj **tri** (1 točka).

6. *Kateri dve vrsti delitve vlog v družini razlikujemo? Navedite ju in kratko pojasnite. (4 točke)*

Segregirana ali **asimetrična** (1 točka) pomeni **ostro delitev** in **razlikovanje** med moškimi in ženskimi deli oziroma neenakomerno delitev dela med spoloma (1 točka), **integrirana** ali **simetrična** (1 točka) pa, da dejavnosti niso razmejene oziroma **enakomerno delitev dela** med partnerjema (1 točka).

7. *O katerem pojavu govori vir B? (1 točka)*

O **razvezah** (ali ločitvah) zakonskih zvez/strukturni **dezorganizaciji** družin (1 točka).

8. *Navedite tri možne vzroke tega pojava in enega kratko pojasnite. (4,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih možnih vzrokov:

- **spremenjena socialna funkcija** zakonske zveze,
- večja **družbena sprejemljivost** razvez,
- **drugačna pričakovanja** od zakonske zveze,
- **spremenjen družbeni položaj/ekonomska samostojnost žensk**,
- **višji življenjski standard**,
- **manjši vpliv sorodstvenih vezi**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo 1 točko, skupaj 3 točke, za kratko pojasnitev enega možnega vzroka pa 1,5 točke, skupaj 4,5 točke.

IV. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

1. *Opreделите biološki in družbeni spol. (3 točke)*

Biološki spol določajo kromosomi, hormoni, **primarni in sekundarni spolni znaki** (1,5 točke), družbeni spol zajema dožemanje samega sebe, svojega mesta v družbeni strukturi glede na spol itd. (1,5 točke).

2. *Pojasnite pomen in vpliv primarne socializacije na oblikovanje družbenega spola. (2 točki)*

Starši/družina se na otroka **odzivajo drugače glede na spol**, kar se kaže v izbiri barve oblek, igrač, branju zgodb, različnih pričakovanih glede vedenja itd. (2 točki za celovit odgovor, sicer manj).

3. *Pojasnite Parsonsovo razlago spolne delitve dela v družini. (3 točke)*

Parsons meni, da je najbolj funkcionalna delitev dela na **moško – instrumentalno**: moški kot hranilec družine (1,5 točke), in **žensko – ekspresivno**: skrb za sproščanje napetosti z razumevanjem, ljubeznijo, skrb za socializacijo otrok (1,5 točke).

4. *Pojasnite pojem seksizem. (1 točka)*

Seksizem je prepričanje, da je en spol (moški) **več vreden** od drugega (ženskega). (1 točka)

5. *Pojasnite, na katerih področjih in kako se danes kaže neenakopravnost žensk. Vključite tri področja. Pomagajte si tudi z virom A. (3 točke)*

Neenakopravnost se kaže v:

- **političnem delovanju** – manjša zastopanost žensk v javni sferi,
- **zaposlovanju in napredovanju na delovnem mestu**,
- **nizki zastopanosti žensk na vodilnih položajih**,
- **izobraževanju**,
- **dvojni zaposlenosti žensk** – gospodinjsko delo, delo v službi
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev enega področja 1 točko, skupaj 3 točke.

6. *Kaj označujemo s pojmom feminizem? (3 točke)*

Feminizem je gibanje, ideologija in teorija, ki poudarja, da so **ženske v podrejenem položaju**, zahteva **družbeno enakost žensk**, predpostavlja, da odnos med spoloma **ni posledica bioloških razlik**, da je neenakost mogoče odpraviti.

Kandidati/kandidatke dobijo 3 točke za celovit odgovor, ki vključuje tri poudarjene elemente, sicer ustrezno manj.

7. *Glede na čas nastanka ločimo tri obdobja feminizma. Navedite jih in eno pojasnite. (2,5 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo:

- **zgodnji** feminizam,
- **»zlato obdobje«** feminizma,
- **moderni** feminizem.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 0,5 točke (skupaj 1,5 točke), za ustrezno pojasnitev pa še 1 točko.